

Makkai Kinga

A GYERMEKI PERSPEKTÍVA ÉRVÉNYESÜLÉSE NEMES NAGY ÁGNES GYERMEK- KÖLTÉSZETÉBEN

Mottó: „Rájöttem, hogy a gyermekvers: műfaj.”¹

A gyermeki irodalmi recepciótörténet Nemes Nagy Ágnes gyermekköltészetére mint „a magyar gyermekvers Parnasszusára”² tekint, amely a gyermeki nézőpont poétikai érvényesítésével újjította meg gyermekköltészetünket. E líratörténeti „paradigmaváltás” jelentőségére és irodalomtörténeti háttérére hívja fel a figyelmet Dobszay Ambrus *Nemes Nagy Ágnes gyermek- és felnőtt költészetének kapcsolata* című tanulmányában,³ amelyben a Nemes Nagy Ágnes-féle gyermeklíra sajátosságait a költő felnőttköltészetére jellemző stílusjegyei felől közelíti meg.⁴

Rigó Béla írja, hogy „pontosan annyi gyermekverse van, amennyit erre a célra írt”.⁵ Mint tudjuk, „Nemes Nagy Ágnes a legtudatosabban alkotó és a legtekintélyesebb elméleti műveltséggel rendelkező költőink közé tartozik”.⁶ Ez a tudatosság érződik a tanulmány mottójaként szolgáló vallomásában is: „Rájöttem, hogy a gyerekvers: műfaj. Itt lehet valamit csinálni.”⁷

Tudatosságot fedezünk fel abban is, ahogyan gyermekverseit gondosan elválasztotta felnőttverseitől. Ez az elkülönítési szándék abból a felismerésből táplálkozik, hogy a gyermekvers, bár „ugyanolyan verscsírából indul, mint a valódi vers”, olyan sajátos műfaji jellemzőket visel magán, amely a gyermeki befogadásnak is megfelel: „feldolgozási módja, az előadási mód-

ja más”⁸. Magas mérce és a gyermekek igényeinek való egyidejű megfelelésként határozta meg a jó gyermekvers kritériumát. De mit értett a feldolgozás és az előadás „másságán”? A gyermeki nézőpont megvalósulásának szövegközpontú elemzése adhatja meg a kulcsot ennek a gyermekköltészetnek a recepciójához.

Ha a költő gyermeklírójának sajátosságait szeretnénk megragadni, a *Szökőkút*⁹ című kötete kínál megfelelő vizsgálódási területet, hiszen a kötetet maga a költő rendezte ciklusokba korábbi verseskötetei alapján. Nemes Nagy-nál minden tudatos. Szigorú műgonddal szerkeszti kötetbe verseit. Maga a kötet címének megválasztása is tudatosságról árulkodik, azokra a reneszánsz szökőkutakra utal, melyek a neoplatonizmus egész filozófiáját viselik magukon, és amelyek oly fontos vonatkozási alapul szolgálnak az egész Nemes Nagy-életműben: „minden porcikájuknak jelentése van: csupa utalás, csupa rejtett közlés”.¹⁰ A tudatos szerkesztés bizonyítéka az is, ahogyan a verseket ciklusokba rendezi (*Budai utca, Madarak, Gyerekek, Bors néni, Mondókák, Jeromos, a remeterák*). Mindegyik ciklusban a gyermek szólal meg. Nem véletlenül írja erről a kötetről Márványi Judit: „A *Szökőkút* verseit a gyerek énekli végig.”¹¹

A gyermek explorációs kíváncsisága, ösztönös megismerési vágya, a világ megtapasztalásának élményszerűsége nyilvánul meg a következő sorokban: „Bámulok csak ennyi kincsen: / mennyi minden, mennyi minden!” (*Mennyi minden*) Nem véletlen, hogy az 1964-ben megjelent *Mennyi minden* kötet címadó versét gyűjteményes kötetének versei elé helyezi, ezzel mintegy kiemelve a gyermeki megismerés katartikus jellegét, élményszerűségét. Ebben a kétrétű katarzisban, melyben egyszerre van jelen a felismerés és a megismerés, a „fizikai és a pszichikai egybeolvad az élményben”.¹²

Nemes Nagy Ágnes gyermekverseiben a gyermeki perspektíva érvényesülése sokrétű és sajátos. A gyermeki magatartás imitálása formai és tartalmi szinten (szerkezet és tematika), makro- és mikroszinten (vers- és képalkotó stílusában) egyaránt kimutatható.

A kisgyermek számára az eseményeket és a tárgyakat azok a cselekvések határozzák meg, amelyeket körülöttük végrehajt.¹³ A gyermeki megismerés szituatív, azaz helyhez és cselekvéshez kötött. A mozgásosság ebben a korban azért fontos, mert nemcsak a környező valóság kitágulásához vezet, hanem e valóság hozzáférhetőségéhez, uralásához is.¹⁴ Ez a mozgalmasság lelhető fel a *Szökőkút* verseiben a gyerekalakok közvetlen cselekedetei vagy közvetve más élőlények, állatok, növények vagy tárgyak megjelenítésében: az autó „szalad” (*Piros autó*), a kocsni „dörömböl” (*A kukások*), a bodza

bogyókkal „dobálózik” (*Hull a bodza*) stb. A versekben állandó a mozgás. A megjelenített versalak oson, huzigál, kavar, ugrik, csörög, fut, mászkál, vacakol, araszol, hintázik, elszalad, sír, morog, bújik, bömböl, szappanoz, mos stb.

Ez az aktív gyermeki jelenlét átlendít bennünket a versek másik jellemzőjének, az animizmusnak a kimutatására. A gyermeki gondolkodásnak jellemzője, hogy saját képére formálja a valóság elemeit, emberi tulajdonságokkal ruház fel tárgyakat, élőlényeket. Mindezt jól érzékeltetik a *Mi van a szobában?* ciklus versei. Az animizmus jelenségére utal, hogy a gyermekek gondolkodásában az élettelen tárgyak tudattal, szándékkal, érzésekkel rendelkeznek. „A szobában van az asztal / ...Ő a kedves, ő a jó, /... Egy baj van csak: bármi kedves, / lombfűrészről ideges lesz.” (*Az asztal*); „A szobában van a szék. / ...mintha volna gyöngye mancsa. / Olyan mint egy barnamedve.” (*A szék*); „A szobában van a lámpa, / hogy ragyog, hogy ragyog! / Mert a lámpák boldogok.” (*A lámpa*); „Hát a fal, hát a fal! / Úgy vesz széles tenyerébe, / mint a cinkét tartja fészke.” (*És?*) A ciklus verseiben megelevenedett tárgyak tehát a gyermek animisztikus gondolkodásának lenyomatai, az ábrázolt tárgyi valóság elemeire rátapadnak az érzelmek. Ez a tárgyak szemléletébe „belerejtett” lírikusság a Nemes Nagy Ágnes-költészet lényeges jellemzője.

Külön figyelmet érdemel a gyermeki perspektíva megragadása szempontjából *Az ágy* című vers, mely az álom, az álmodás folyamatára utal: „A szobában van az ágy, / és az ágyban van az álom.” (*Az ágy*) Az álom mint a spontán tudatalatti megnyilvánulása különösen vonzó téma a gyerek számára. Később a gondolkodás fejlődésével az irreális (képzelet, álom, fikció) és reális elkülönítésének képessége kettős tudatot eredményez: a gyerek még vonzódik hozzá, de már képes elválasztani a valóságtól („de ne hidd el, ez csak álom”).

A mitikus gyermeki látásmód érzékelhető a következő példákban: a gesztenyelevelél „óriási tenyerével befödi a fejemet” (*Gesztényelelevelél*), az ösvény „fösvény” (*Mennyi minden*), a csiga „világot lát” (*A csiga*), a kutyának „gyönyörű a frizurája” (*Jön a kutya*) stb. Az animizmus összefügg az énközpontú gondolkodással, azaz a gyermek csak „önmaga függésében működik”, és mindez az „anyag fölötti csodálatos győzelem” bizonyítéka. A gyermek egocentrikus megnyilvánulásának mintázatai egyértelműen bizonyíthatók a Nemes Nagy-gyermeklírában. A mágikus gondolkodás, amely a valóság „énhez való asszimilációjaként” tételezhető,¹⁵ szintén a gyermek énközpontú világfelfogásából fakad. „A gyermek tehát nemcsak a valóságot, hanem a tárgyakat is alárendeli saját szeszélyeinek, és vágyainak megfelelően módosít-

ja a valóságot. Mindez beszédében (egocentrikus beszéd) is megmutatkozik, amely nem tölt be kommunikációs funkciót, csupán skandálja, ritmizálja, kíséri a gyermek tevékenységét és érzelmeit.¹⁶ A valóság felfogásában a spontán érzékek a döntők.¹⁷ Ettől oly derűs Nemes Nagy gyermekköltészetében. Itt a költő megtapasztalhatja az alkotás spontaneitását, önfeledt játékát, újra átélheti a megismerés örömét. Ezt a költészetet nem árnyékolja be az egzisztenciális szorongás, a „megismerés” és az objektív „megformálás” kényszeréből fakadó kín, amely hangsúlyosan jelen van a költő felnőttverseiben.

A gyermeki perspektíva érvényesülésének másik megnyilvánulási formája Nemes Nagy gyermekverseiben az én-beszéd imitálása. Vegyük például a *Szökőkút* első ciklusát, a *Budai utca* verseit. Szinte minden darabjában én-megszólalás figyelhető meg, a gyermek közvetlen jelenlétét az első személyű igék jelzik: „tudnám”, „bámulok” (*Mennyi minden*), „járok” (*Ugróiskola*), „örülök” (*Hull a bodza*), „találtam volna”, „látom”, „tartom”, „teszem”, „nem bánom” (*Gesztenyefalevél*), „belegázolok”, „járok” (*Akácfa*), „elindulok”, „eljutok” (*A titkos út*), „húzgáltam”, „húztam”, „kocsiztattam” (*A csiga*), „mentem volna”, „elmaradtam” (*Tarka ló*), „megláttam” (*Piros autó*), „látam” (*Űrhajó és jegenyék*), „megfogom”, „elveszem”, „söpröm”, „ütögetem” (*Hólapátolás*), „jó leszek” (*Kukuca*), „láttam”, „elmondhatom”, „lerajzolom”, „előveszem”, „nézegetem” (*Nyári rajz*), de a *Madarak* ciklusban is hasonlóképpen sok az E/1-es én-közlés: „ültem én” (*Gólya az esőben*), „láttam, láttam”, „meglestem” (*Láttam, láttam*), „én hagytam ott” (*Lila fecske*), „álltam”, „megláttam”, „vártam én”, „látom” (*Fekete hattyú*) stb. Másrészt ez a mozgásos feszültség kapcsolódik a szövegek ritmikus feszültségéhez, amely végül önállósul.¹⁸ Észrevehető a fenti példákban a gyakori ismétlés, ez a ritmika a gyermek számára, aki hallgatja, feszültségoldó szereppel bír, „ami nem más, mint maga a katarzis”.¹⁹

A cselekvést kifejező igék gyakorisága mellett az E/1-es személyű birtokjeles főnevek többszöri előfordulása szintén az énközpontú gondolkodás jellegzetes megnyilvánulására utal: „mi utcánk”, „minálunk” (*Ki lakik az utcában?*), „a mi utcánk” (*Hull a bodza*), „arcom”, „fejem” (*Gesztenyefalevél*), „kezemre” (*Akácfa*), „fejem” (*Űrhajó és jegenyék*), „krétadarabom”, „húgom” (*Kréta-szobor*) stb.

A beszéd helyhez és a jelen pillanathoz való kötöttsége, szituativitása²⁰ érzékelhető megannyi költeményben: „jól lehet itt²¹ játszani” (*Budai utca*), „itt-ott”, *itt-ott*” (*Ugróiskola*), „itt van” (*Ki lakik az utcában?*), „most”, „innen” (*A titkos út*), „most én megfogom” (*Hólapátolás*), „ez a tó, ez a tó” (*Tó és fűz-*

fa), „hogy ez milyen pici!” (*A húgom*), „cifra ez a fa” (*Cifra palota*), „ez sötét volt” (*Fekete hattyú*), stb. Akárcsak E/1-es igék és az E/1-es birtokjeles főnevek az egocentrizmus megnyilvánulási formái. A szituativitás nemcsak a jelenben benne való lét megnyilvánulása (a gyermek az időérzék hiányában mindent a jelen perspektívájából szemlél), hanem egyben a közvetlen környezet megismerés általi birtoklásvágyának kifejeződése. Ezt a jellegzetességet a közelre mutató névmások és határozószók ismételt előfordulása mellett nagyszerűen illusztrálja a *Nyári rajz* című vers. A versben nemcsak a gyermeki gondolkodás egocentrizmusa és szituativitása érvényesül,²² hanem a gyermek eszmélkedési folyamatát is végigkövethetjük benne. A megismerés, az értelmi fejlődés pszichológiai törvényszerűségei nyilvánulnak meg ebben a folyamatban, melynek alapvető feltétele a környezettel való interakció. A tapasztalás útján nyert információk képek formájában tárolódnak az emlékezetben, majd később a kognitív lelki folyamatok (gondolkodás, emlékezet stb.) „nyersanyagául” szolgálnak: „Ez itt a ház, ez itt a tó, / (...) Majd télen előveszem, / ha hull a hó, nézegetem.” (*Nyári rajz*) A vers a „rajzolás” aktusát idézi fel bennünk. A gyermekrajz mint szellemi tevékenység az alkotás, a teremtés manifesztációja, az énkifejezés, az élmények feldolgozásának eszköze, amely a művészet (legyen az képzőművészet, zene vagy költészet) lényegi vonása. A gyermek mint alkotó ilyen szempontból semmiben sem különbözik a felnőtt művésztől. „Mindен gyerek ír verset, illetőleg csinál verset. Ez az első nagy verscsinálási korszak, a gyerekkor.”²³ A vers tehát egyrészt az emlékezésnek a szemléletes poétikai megjelenítése, másrészt az alkotás folyamatának a rögzítése.

A versekben megjelenő párbeszédes forma szintén a gyermeki perspektíva érvényesülése szempontjából válik indokolttá. A kérdés mint a gyermeki megismerő magatartás tipikus megnyilvánulása, a felnőttekkel való párbeszéd, a gyermeki kíváncsiságból fakad. Célja, a megismerésen túl, a kommunikáció fenntartása, melyben a beszéd kapcsolattartó szerepe kerül előtérbe.²⁴ „A gyereket néha nem az érdekli, amit kérdez vagy állít, csupán a kérdések feltevése vagy maga a képzeletszövés szórakoztatja.”²⁵ Ez a gyermeki sajátosság mutatkozik meg a versek címében: *Mi van a titkos úton?*, *Mit beszél a tengelice?*, *És?*, *Hány ujja van?* A kisgyermek kognitív magatartására jellemző *miért* kérdésekben a gyermek olyan részletkérdésekre, relációk iránt érdeklődik, amelyek meg sem fordulnak a felnőtt fejében.²⁶ Gyakorlatok a kérdések a versekben is: *Merre szállnak?* (*Madarak*), *Mit csinálsz te?* (*Akácfa*), „mi van ott?” (*Mi van a titkos úton?*), „micsinálsz, micsinálsz?” (*Hólapátolás*), „léggömb volt, repülő?” (*Űrhajó és jegenyék*), „Mi szól a kert-

ben? (*Szökőkút*), „Mi kopog?, Mi ragyog?” (*Szorgalom*), „Mi kell neked?” (*Hóesésben*), „mi van még a szobában?”, „Mikor szerzel újra krétát?” (*Krétaszobor*) stb. A „beszélőváltás”, a dialógusban való részvétel mint kommunikációs igény jelenik meg kisgyermekkorban, amely a nyelvelsajátítás szociális feltételét képezi,²⁷ hiszen a fogalmak elsajátítása korai gyermekkorban a felnőttekkel való beszédes interakció és egyéni tapasztalat függvénye.²⁸

A gyermeki beszéd utánzása mutatkozik meg a versek felszólító mondataiban, melyek a beszéd fatikus, vezérlő funkcióját jelölik: „gyerünk gyorsan játszani!” (*Budai utca*), „nézz oda!” (*Ugróiskola*), „pszt, pszt!” (*A titkos út*), „szállj, szállj, felhő” (*Tavaszi felhők*), „szervusz!” (*Jön a kutya*), „állj meg, állj meg!” (*Fekete hattyú*), „Ne vedd le!” (*Evetke*), „Szemtelen!” (*A szekrény*) – a költő gyakran idézett hapaxlegomenonja, a „gondolj-rám-virág” is egyfajta felszólítást tartalmaz. A beszéd szociális jellege a beszédtanulás sajátosságaiban is megfigyelhető. Az E/2-es forma gyakori előfordulása a versekben a „beszéd interakcionista jellegét támasztja alá”.²⁹

A gyermeki nézőpont érvényesülése mutatható ki a költő gyermekverseiben tartalmi vonatkozásban is. Dobszay Ambrus a jó gyermekvers kritériumainak meghatározásakor a formai jellemzők mellett tartalmi szempontokat is megjelöl. Ilyen a természeti világ, állatok, gyermekalakok gyakori szerepeltetése a versekben.³⁰ Nemes Nagy Ágnesnél sincs ez másképp. A *Lilla fecske* kötete két ciklusra tagolódik: a *Madarak* és *Gyerekek* ciklusokra, de egész gyermekköltészetére jellemző a gyerekalakok, madarak, fák, bokrok, természeti jelenségek, valamint a tárgyak megjelenítése. Mondhatjuk úgy is, ezek képezik gyermekverseinek anyagát.

A különböző ciklusok elrendezési sorrendje fejlődéslélektani aspektusból indokolt: a költő a *Madarak* után helyezi a *Gyerekek* ciklust. Ami szociális, az mind a gyermeki fejlődés végén található, még a szociális beszéd sem előzi meg az egocentrikus beszédet, hanem fejlődéstörténetileg utána következik.³¹ Dobszay Ambrus a jó gyermekvers kritériumai között említi a gyermekalakok gyakori szerepeltetését a gyermekversekben. Ez a sajátosság határozottan kimutatható a Nemes Nagy Ágnes-gyermekversekben, sőt, szervezőelvvé válik. Gyermeki alakok szerepelnek a *Ki lakik az utcában?*, *Mit beszél a tengelice?* versekben, de különösen gyakoriak a *Gyerekek* ciklusban, mint pl. *Pisti gondolkozik*, *A jó gyerek*, *Éva és a Liba*, ahol a gyermeket tipikus élethelyzeteiben láthatjuk: eszik, bámul, krétát farag, rajzol, sír, énekel, játszik, sétál, szalad, simogat, selypít, labdázik stb.

A *Szökőkút* versei a gyermekkor egyedi világát idézik sajátos színtereivel, alakjaival együtt. A gyermek közvetlen környezetében lévő tárgyak és

élőlények népesítik be ezt a világot: előbb az utca (*Budai utca*), majd a természet a maga élővilágával (*Madarak*), hogy végül a gyerekszoba szűkebb tárgyi, fizikai környezete után a szociális tér bemutatása következzen (*Gyerekek*).

Nemes Nagy Ágnesnél a kötet, a vers-architektúra, a szerkezet lényeges elem. A versek elrendezésében a költő logikus szempontot követ. Ahogy maga a költő fogalmazott: „lényeges itt a tárgyaknak – ez már sajátosan az objektív lírára jellemző – a fogható, látható, tapasztalható tárgyaknak és helyszíneknek a fontossága a versben, amelyek tartalomhordozóvá válnak, továbbá áttételes személyeknek, bizonyos personáknak a jelenléte”.³² Verseiben ahogyan a tárgyak önállósulnak, központi látványelemként funkcionálnak, ugyanúgy nagy jelentőséggel bírnak a terek.³³ Nála a tér egyfajta szentséget hordoz, jelként funkcionál: „Vannak helyek, amelyek nem eseményeik által nevezeteseek. Önmagukban hordanak valamiféle jelentést.”³⁴ A tereket néhol különös alakok, a képzelet szüleményei lakják be: „A padláson, ahol a kitömött kecskefej lakik / a padláson, / ahol a Drótpókfűrészlakik, / a padláson, / ahol a Hogyishívják lakik...” (*Bors néni*)

A Nemes Nagy Ágnes gyermekköltészetében megnyilvánuló gyermeklélektani aspektusokat szem előtt tartva, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a versekben megmutatkozó egyéni színvilágot. Bár egy interjúban³⁵ azt vallotta, hogy a zöld és a piros a kedvenc színei, gyermekverseiben a lila és a zöld dominál. Gyakran fordul elő a sárga és piros szín is, hasonlóképpen a „fényes” jelző (fényes a járdaszél, a napsütés, az avar, a szem, a fej, a nyak, a madár, a tér, az ég, a hattyú). A gyermek érzékelésében a különös, a színes és mozgó tárgyak gyorsabban magukra irányítják a figyelmet, feldúsítják az észlelés folyamatát. Nemes Nagynál a színek nem csupán az érzékletes, szemléletes ábrázolás eszközei vagy a gyermeki érzékelés sajátos reprezentációi, hanem személyes értelmet rejtnek, a költői identitás kifejezőivé válnak: a különösség, a titok iránti vonzalom kifejeződései („lila fecske”, „fekete hattyú” stb.).

Egészen másképpen érvényesül a gyermeki nézőpont a *Bors néni* verseiben. A megszólítás közvetlen hangja, amely a kötet kezdő versében tetten érhető, a mesélés szándékáról árulkodik: „Ismeritek Bors nénit? / Fent lakik ő a padláson...” Itt a költőt mesélő pozícióban látjuk. A mű központi alakja egy olyan csodás lény, amely a mesék hőseivel rokonítható. Bors néni szurreális alakja és a vele történő csodás események „illúziós feszültséget” keltenek a gyerekben, mindez a gyerek „kettős tudatához” köthető.³⁶ A versekben bemutatott jelenetek hol valóságosak (mosakodás, vacsorázás stb.),

hol az irrealitásba emelkednek (beszélget a holddal, a cipővel stb). Ugyanezt a kettősséget figyelhetjük meg Bors néni alakjának megragadásában is, életkorának, nevének és lakcímének pontos meghatározása (a 80 éves „Bors Józsefné, Balogh Borbálának, / Báthori utca 3.”) csak a gyermeki képzeletben fér össze természetfölötti képességeivel: „felszáll ő a suszterszéken / ... Hogyha foltos a hold képe / végigtörli kendőjével.” A gyermeki nézőpont érvényesülésének megannyi példájával találkozunk itt is: Bors néni párbeszédet folytat a cipővel (egocentrikus beszéd, animizmus), a béka „rágyújt egy szivarkára” (antropomorfizmus), „kézenfogva / sétálgatnak mindaketten.”, „bámulja a Szív utca”, „szidja a toronyóra” (animizmus), az aszfaltzók „ég kékjét megfoltozók” (artificializmus) stb. „A műfajilag „verses meseciklusként”³⁷ definiált *Bors néni*-ben mindhárom közlésforma fellelhető: hol az E/3-as elbeszélő jellegű beszédmód érvényesül (*Bors néni kertje, Futóbab, Minden kedden, A padláson, Kéményről kéményre, Bors néni a malomban* stb), hol én-közlést alkalmaz (*Amikor Bors néni gyerek volt, A lopós kutya* stb.), hol a párbeszéd formája kerül előtérbe (*Bors néni beszélget*).

A versekben fontos szerepet betöltő konkrét, ugyanakkor titokzatosan bemutatott terek (padlás, háztető, kémény, emelet, torony stb.) mesei magaslathoz emelik Bors néni alakját. A gyermeki tudat számára ez a kettősség a katarzis lehetőségét rejti magában.

A gyermeki létezés önfeledtségének, spontaneitásának, játékoságának újraélése az, ami derűt kölcsönöz ennek a költészetnek. Ami felnőttlírájából hiányzik, gyermekköltészetében hatványozottan jelen van: „De éppen azért, mert annyi mindent belerakhattam a gyerekversebe, ebből a formai játékoságból a verseimre szinte semmi nem maradt...”³⁸ „Mert önfeledten – mégis okosan, bölcsen, szenvedélyesen – játszani szerettem.”³⁹

Nemes Nagy Ágnesnek nemcsak egy merőben új, gyermeki nézőpontot érvényesítő gyermekköltészet megteremtését köszönhetjük, hanem ennél sokkal többet. Gyermekverseiben az önmagában rejlő örök gyermekit ragadta meg. „Megőrizte, megleste, újraálmodta frissen nyíló gyerekkori önmagát.”⁴⁰

A gyermek iránti tisztelete és szeretete tette halhatatlanná.

JEGYZETEK

¹ Nemes Nagy Ágnes: *A magasság vágya: Összegyűjtött esszék*, II., Magvető Kiadó, 1992, 435.

² Rigó Béla: A magyar gyermekvers fél évszázados jelenkora. In: Komáromi Gabriella (szerk.): *Gyermekirodalom*, Helikon Kiadó, Budapest, 1999, 185.

³ Dobszay Ambrus: Nemes Nagy Ágnes gyermek-és felnőttköltészetének kapcsolata. In: *ItK*, 2002/5-6, 558–567.

⁴ A szerző lényeges poétikai hasonlóságokat, motivikus és intertextuális összefüggéseket mutat ki a költő gyermekversei és felnőttköltészete között.

⁵ Rigó Béla: i. m., 185.

⁶ Z. Urbán Péter: *Az önreflexió mintázatai Nemes Nagy Ágnes költészetében*, Budapest, Ráció Kiadó, 2015, 9.

⁷ Nemes Nagy Ágnes: i. m., 435.

⁸ Uo. 453.

⁹ A *Szökőkút* (1979) a korábbi kötetek, *Lila fecske* (1965), *Mennyi minden* (1975), *Bors néni* (1978) összevont változata.

¹⁰ „Nem, nemcsak pusztá jelkép a szökőkút, annál sokkal részletesebb, punktumosabb, egy egész könyvtár van beleépítve... a madarakat itatják, tapickolni hívják a gyerekeket.” (Nemes Nagy Ágnes: *A magasság vágya, Összegyűjtött esszék*, II., Magvető Kiadó, Budapest, 1992, 359.)

¹¹ Márványi Judit: Szökőkút. In: Lengyel Balázs (szerk.): *Erkölc és rémület között. In Memoriam Nemes Nagy Ágnes*, Nap Kiadó, Budapest, 269.

¹² Vajda Zsuzsanna: *Gyermeklélektan*, Helikon Kiadó, Budapest, 2001, 117.

¹³ J. S. Bruner: *Új utak az oktatás elméletéhez*, Gondolat, Budapest, 1974, 28.

¹⁴ Mielu Zlate: A növekedés és a lelki fejlődés jellemzői kisgyermekkorban. In: Pantelimon Golu–Mielu Zlate–Emil Verza: *Gyermeklélektan*, Editura Didactică și Pedagogică, Bukarest, 1998, 64–73.

¹⁵ Mielu Zlate: i. m., 70.

¹⁶ L. Sz. Vigotszkij: *Gondolkodás és beszéd*, Akadémia Kiadó, Budapest, 1971, 49.

¹⁷ Bódis Zoltán: Gyermek, nyelv, költészet. In: Bódis Zoltán–Bálint Péter: *Változatok gyermeklírára*, Didakt Kiadó, Debrecen, 2006, 16.

¹⁸ Uo. 17.

¹⁹ Uo. 18.

²⁰ Mérei Ferenc–V. Binét Ágnes: *Gyermeklélektan*, Gondolat, Budapest, 1997, 96.

²¹ Kiemelés tőlem.

²² Az egocentrikus beszéd együtt jár a szituativitással. „A szituatív beszéd – például amikor a környező dolgokra mutat rá beszéd közben.” (Gósy Mária: *Psicholingvisztika*, Osiris Kiadó, Budapest, 2005, 277.)

²³ Nemes Nagy Ágnes, 1992, 370.

²⁴ Mielu Zlate: i. m., 69.

²⁵ Jean Piaget: *Szimbólumképzés a gyermekkorban*, Gondolat, Budapest, 1978, 222.

²⁶ Vajda Zsuzsanna: i. m., 117.

²⁷ Uo. 89.

²⁸ Rita L. Atkinson–Rochard C. Atkinson: *Psichológia*, Osiris Kiadó, Budapest, 1997, 251.

²⁹ Vajda Zsuzsanna: i. m., 89.

³⁰ Dobszay Ambrus: A magyar gyermekvers – klasszikus és maiak. In: Bálint Péter–Bódis Zoltán: *Változatok gyermeklírára*, Didakt Kiadó, Debrecen, 2006, 23.

³¹ L. Sz. Vigotszkij: i. m., 58.

³² Nemes Nagy Ágnes: 1992, 428.

³³ „Tény azonban, hogy a tárgyakat, helyszíneket mindig is szerettem életemben.” (Nemes Nagy Ágnes, 1992, 364.)

³⁴ Nemes Nagy Ágnes: 1992, 365.

³⁵ „A sárga-kék régi nosztalgiaszínem. De a komplementer színek közül szeretem a piros-zöldet is.” (Nemes Nagy Ágnes, 1992, 542.)

³⁶ „A gyermek a mesét hallgatva kilép a hétköznapiokból, várja a rendkívülit, a különöset, a csodálatosat. Ilyen szimultán kettős tudattal fogadja be a gyerek a mesét.” (Méri Ferenc–Binét Ágnes: i. m., 244.)

³⁷ Tarbay Ede: i. m., 303.

³⁸ Nemes Nagy Ágnes, 1992, 435.

³⁹ Tarbay Ede: i. m., 299.

⁴⁰ Márványi Judit: uo., 269.